

Наталія Володимирівна Нестор
доктор юридичних наук,
заступник директора з наукової роботи

ORSID 0000-0003-2940-5338
E-mail: nataliia.nestor@kndise.gov.ua

Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України

НАСЛІДКИ УХИЛЕННЯ ВІД УЧАСТІ В ЕКСПЕРТИЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена дослідженню практичних питань, які виникають у судовій практиці під час призначення в цивільному судочинстві експертиз та подальшому ухиленні сторін від участі в таких експертизах. Встановлено характерні ознаки та конкретні форми дій осіб, які свідчать про їх ухилення від участі в експертизі. Проаналізовано наслідки застосування спеціальної процесуальної санкції для осіб, які ухиляються від участі в експертизі, а також визначено категорій справ, де така санкція застосовувалась найчастіше.

Ключові слова: *судова експертиза, висновок експерта, ухилення від участі, наслідки, факт.*

Однією з найважливіших гарантій здійснення як конституційних, так й інших прав та свобод людини і громадянина є положення частини першої статті 55 Конституції України яка означає право кожного звернутися до суду, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод. Зазначена норма зобов'язує суди приймати заяви до розгляду навіть у випадку відсутності в законі спеціального положення про судовий захист [1].

Саме з вищевказаного конституційного припису випливає принцип доступності правосуддя – такий стан організації судової системи і юрисдикційної діяльності суду в демократичному суспільстві, який задовольняє потребу суспільства у вирішенні юридично значущих справ і відповідає закріпленим у міжнародно-правових актах вимогам [2, С.16, 179].

Відповідно до п. 4 ч. 3 ст. 129 Конституції України однією з засад судочинства є змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості.

Як передбачено статтею 76 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює

наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються письмовими, речовими і електронними доказами; висновками експертів; показаннями свідків [3].

Відповідно до ч. 1 ст. 102 ЦПК України висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертіві, складений у порядку, визначеному законодавством [3]. Це засіб доказування, в якому закріплено інформацію особливого роду, яку одержують визначеним цивільним процесуальним законом способом від спеціального суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин у визначеній законом процесуальній формі [4, с.77].

Можна стверджувати, що підставою для призначення судової експертизи є необхідність з'ясування обставин, які потребують спеціальних знань, тобто тих, які виходять за межі знань осіб, які беруть участь у справі, та судді, котрий розглядає справу. Вказане випливає з низки положень ЦПК України, зокрема, п. 1 ч. 1 ст. 103, яка визначає одну з обов'язкових умов для призначення експертизи (з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо) та статті 105 щодо обов'язкового призначення експертизи судом (встановлення характеру і ступеню ушкодження здоров'я, психічного стану особу, а також віку особи, якщо про це немає відповідних документів і неможливо їх одержати). Окрім того, як випливає з роз'яснень пункту 17 постанови Пленуму Верховного Суду України № 5 від 12 червня 2009 року «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду», для з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо, суд за заявою осіб, які беруть участь у справі, призначає експертизу, коли необхідність експертного висновку випливає з обставин справи і поданих доказів [5].

Водночас, доводиться констатувати, що на практиці трапляються численні випадки ухилення сторін від участі в експертизі. На такий випадок чинним законодавством встановлена спеціальна процесуальна санкція для осіб, які ухиляються від участі в експертизі.

Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 109 ЦПК України, у разі ухилення особи, яка бере участь у справі, від подання експертам необхідних матеріалів, документів або від іншої участі в експертизі, якщо без цього провести експертизу неможливо, суд залежно від того, хто із цих осіб ухиляється, а також яке для них ця експертиза має значення, може визнати факт, для з'ясування якого експертиза була призначена, або відмовити у його визначенні.

Ухиленням від участі в експертизі є умисні дії особи, яка бере участь у справі, метою яких є неможливість проведення експертизи, яку призначив суд, а саме: ненадання експертам необхідних матеріалів або документів, які є в особи; відмова надати зразки для дослідження; недопущення до приміщень або майна, яке підлягає дослідженню тощо.

Таким чином, визнання факту, для з'ясування якого призначалася експертиза, або відмова у визнанні цього факту здійснюється судом в судовому засіданні з урахуванням оцінки доказів, аналізу правової позиції цієї особи та того результату, якого вона домагається.

Фактично суд виходить з припущення, що особа ухиляється від участі в експертизі, оскільки побоюється її результатів, а тому визнає факт, який треба було встановити експертизою, доведеним. Ця норма є винятком із загального правила, сформульованого у ч. 6 ст. 81 ЦПК про те, що доказування не може ґрунтуватися на припущеннях.

Аналіз судової практики дозволяє зробити висновок, що спеціальну процесуальну санкцію згідно зі ст. 109 ЦПК України суди застосовували при розгляді різної категорії спорів, у тому числі спорів, що виникають із сімейних правовідносин, спорів, що виникають із договорів, спорів про відшкодування шкоди тощо.

Особливої уваги заслуговують справи про визнання (оспорювання) батьківства, адже для цієї категорії справ є обов'язковою проведенням судової молекулярно-генетичної експертизи (ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 6-49337св12 від 29.05.2013) [6]. Примітно, що Європейський суд з прав людини, рішення якого є джерелом права згідно із статтею 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», зауважив, що «на сьогодні ДНК-тест є єдиним науковим методом точного встановлення батьківства стосовно конкретної дитини; його доказова цінність суттєво переважає будь-який інший доказ, наданий сторонами, з метою підтвердити або спростувати факт оспорюваного батьківства» (Калачова проти Російської Федерації № 3451/05, § 34, від 07 травня 2009 року).

Наприклад, Бердянським міськрайонним судом Запорізької області під час розгляду справи про виключення відомостей стосовно батька дитини з актового запису про народження була призначена судова молекулярно-генетична експертиза на підтвердження чи спростування кровного споріднення дитини та позивача. Однак у встановлений судом день і час відповідач разом з дитиною до експертної установи не з'явилися, що унеможливило відбирання експериментальних зразків та проведення експертизи. Причини неявки суду не повідомила. Жодних клопотань з приводу перенесення часу проведення експертизи, повторного направлення ухвали суду для проведення експертизи відповідачем не заявлялося. При цьому в матеріалах судової справи містяться відомості, які підтверджують факт одержання відповідачем повідомлення про необхідність явки до експертної установи.

Таку бездіяльність відповідача суд розцінив як ухилення від участі в експертизі та на підставі ч. 1 ст. 109 ЦПК України визнав факт того, що позивач не є біологічним батьком дитини [7].

Аналогічного висновку дійшов Дніпровський районний суд м. Києва під час розгляду справи № 755/15945/17 [8]. Зокрема, з метою підтвердження/спростування батьківства позивача судом двічі призначалась судова молекулярно-генетична експертиза. Проте,

відповідач жодного разу не забезпечила участь дитини в експертній установі для відбору зразків крові. Крім того, у своїй заяві у категоричній формі відмовилась явитись до експертної установи, мотивуючи тим, що цього не бажає сама дитина.

Як бачимо, в однаковій категорії справ суди по-різному оцінюють характер ухилення сторони від участі в експертизі для застосування спеціальної процесуальної санкції згідно зі статтею 109 ЦПК України. Так, якщо у першому випадку для застосування такої санкції суду було достатнім ініціювання лише однієї експертизи та одноразового нез'явлення відповідача до експертної установи, то у другому випадку суд ініціював декілька експертиз, а відповідач жодного разу таку установу не відвідувала.

Варто відзначити, що у мотивувальній частині рішень судів по даній категорії справ суди у переважній більшості випадків саме від свого імені визнають факт, для з'ясування якого призначалася відповідна експертиза. Водночас, трапляються також окремі виключення. Наприклад, при розгляді справи про оспорювання батьківства і виключення відомостей про батьківство з актового запису про народження дитини Октябрський районний суд м. Полтави двічі призначено відповідну експертизу, проте ухвали суду повернуті експертною установою Київського міського клінічного бюро судово-медичної експертизи без виконання, у зв'язку з неодноразовою неявкою відповідача з дитиною на експертизу у призначені дні. За таких обставин суд вважає, що відповідач визнала факт того, що позивач не є батьком її доньки [9].

Слід також зважати, що неявка особи, яка бере участь у справі, на експертизу, якщо без цього її провести неможливо або ухилення її від подання експертам необхідних матеріалів ще не є безумовною підставою для визнання або відмови у визнанні судом факту, для з'ясування якого була призначена експертиза. Це питання вирішується судом в кожному конкретному випадку в залежності від того, яка сторона, через які причини не з'явилася на експертизу або не подала експертам необхідних матеріалів, а також яке значення має для неї висновок експерта, беручи до уваги всі докази, що є у справі в їх сукупності.

Наприклад, Тернопільським міськрайонним судом Тернопільської області під час розгляду справи № 607/15171/18 призначалась судова молекулярно-генетична експертиза для підтвердження чи спростування батьківства позивача, при цьому відповідач належним чином була повідомлена про необхідність явки до експертної установи, проте у визначену дату не з'явилась. При цьому причиною неявки стала відсутність фінансової можливості придбати квитки на дорогу у м. Київ для себе та дітей. Оскільки стороною позивача категорично заперечувалося проти повторного призначення судом молекулярно-генетичної експертизи з покладенням на позивача оплати витрат на дорогу до експертної установи для відповідача та дітей з метою проведення експертизи, з врахуванням матеріального становища відповідача, суд прийшов до висновку, що експертиза не була проведена з вини позивача. Як наслідок, судом відмовлено в повному обсязі в задоволенні позову про оспорювання батьківства та виключення відомостей про батька з актових записів про

народження дітей [10]. Разом з тим, в аналогічній справі суд не врахував пояснення відповідача про те, що неможливість прибуття до експертної установи зумовлена скрутним матеріальним становищем, одночасно відзначивши те, що позивач доклав можливих зусиль для доведення відсутності кровного споріднення між ним та дитиною (рішення Шполянського районного суду Черкаської області від 22.04.2019 у справі № 710/967/18) [11].

Численні випадки застосування судами наслідків, передбачених статтею 109 ЦПК України, наявні у справах, де необхідна ідентифікація виконавця рукописного тексту шляхом проведення почеркознавчої експертизи.

Так, у ході розгляду справи про визнання недійсним договору поруки суд, враховуючи предмет та підстави заявленого позову, посилання позивача на те, що підписи у оскаржуваному договорі поруки виконані не ним, а іншою особою, відзначив, що з'ясування питання ідентифікації виконавця підпису в цьому договорі при проведенні судово-почеркознавчої експертизи має визначальне значення для встановлення обставин справи, а також є способом реалізації судом основоположних засад цивільного судочинства – загальності сторін, доведеної та переконливості їх доводів та доказів перед судом. У результаті було призначено судову почеркознавчу експертизу, на вирішення якої поставлено ряд питань для ідентифікації виконавця рукописного тексту. Водночас, за твердженням відповідача, оригінал договору поруки було безповоротно пошкоджено, в результаті чого не вбачається можливим надання суду оригіналу відповідного договору.

Слід наголосити, що суд критично оцінив докази та пояснення щодо обставин, які за твердженням відповідача унеможливають надання оспорюваного договору поруки для проведення призначеної судом судової почеркознавчої експертизи, та наголосив на тому, що вказані дії свідчать про ухилення відповідача від подання експерту оригіналу договору поруки, що унеможливує проведення призначеної судом експертизи. За таких обставин суд прийшов до висновку, що наявні підстави для застосування судом положень статті 109 ЦПК України, у зв'язку з чим заява позивача про визнання факту, для з'ясування якого судом була призначена експертиза – є обґрунтованою та підлягає задоволенню, а тому суд визнає факт виконання підпису, проставленого в договорі поруки не позивачем, а іншою особою (рішення Крюківського районного суду м. Кременчука Полтавської області від 04.04.2019 у справі № 537/466/17) [12].

Аналогічного висновку дійшов Лебединський районний суд Сумської області у справі про визнання недійсною додаткової угоди до договору оренди землі. Так, констатував ухилення відповідачів від надання оригіналу документу, без якого провести почеркознавчу експертизу неможливо, а також на те, що ця експертиза має для них значення, оскільки висновок експерта в разі встановлення факту виконання підпису у додатковій угоді до договору оренди землі буде одним з доказів на користь позивача. У результаті суд визнав факт для з'ясування якого була призначена почеркознавча експертиза, а саме те, що позивач не є виконавцем підпису у додатковій угоді до договору оренди землі [13].

Водночас, при розгляді справи про визнання договору позики недійсним Фастівський міськрайонний суд Київської області, незважаючи на ненадання відповідачем оригіналів необхідних документів, суд констатував відсутність підстав для застосування судом положень статті 109 ЦПК України. При цьому суд встановив, що відповідний договір позики дійсно не містив застережень, яке б зобов'язувало сторони зберігати оригінал договору після виконання зобов'язань за ним, що в свою чергу свідчить про відсутність будь-якого умислу на знищення оригіналів документів. Таким чином суд констатував, що відсутність документів не можна ототожнювати з ухиленням від їх надання, оскільки у останньому випадку такі документи є в наявності у особи, яка через суб'єктивні обставини умисно їх не надає, а у першому випадку відсутність документів унеможливило їх надання [14].

Слід також зважати, що відповідно до положень постанови Пленуму Верховного Суду України № 5 від 12.06.2009 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» застосування наслідків ухилення від участі в експертизі можливе лише після постановлення ухвали про призначення експертизи та підтвердження факту ухилення особи від участі в експертизі.

При проведенні даного аналізу також встановлено, що суди не завжди зазначали в ухвалах про призначення експертиз про факти роз'яснення сторонам наслідків ухилення від проведення експертиз. Наприклад, не містить відомостей про роз'яснення таких наслідків ухвала Солом'янського районного суду м. Києва від 03.04.2020 про призначення судово-почеркознавчої експертизи у справі про визнання недійсним договору дарування (справа № 760/19962/19) [15].

Проаналізувавши судову практику, можна зробити висновки, що суди стикаються з численними випадками ухилення сторін від участі в експертизі. Такі дії можуть полягати в неподанні експертам необхідних матеріалів або документів, які є в особи; відмові надати зразки для дослідження; недопущенні до приміщень або майна, яке підлягає дослідженню тощо. Наслідком таких дій може бути визнання судом факту, для з'ясування якого призначалася експертиза, або відмова у визнанні цього факту. При цьому встановлено, що застосування спеціальної процесуальної санкції відносно особи, яка ухиляється від участі в експертизі, не є автоматичним. Це питання вирішується судом в кожному конкретному випадку в залежності від того, яка сторона, через які причини не з'явилася на експертизу або не подала експертам необхідних матеріалів, а також яке значення має для неї висновок експерта, беручи до уваги всі докази, що є у справі в їх сукупності.

Перелік посилань

1. *Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України*

References

1. *The Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional petition of citizens of Protosenko Raisa Mykolaivna, Yaroshenko Polina Petrivna and other citizens regarding the official interpretation of Articles 55, 64, 124 of the*

- (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) № 9-зп від 25.12.1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97#n54>
2. *Овчаренко О. М.* Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: монографія. Харків: Право, 2008. 304 с.
3. *Цивільний процесуальний кодекс* України № 1618-IV від 18.03.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
4. *Буряк Л. С.* Правова природа висновку експерта як засобу доказування в цивільному процесі. *Криміналістичний вісник*. 2014. № 1. С. 75-80.
5. *Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 12.06.2009.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-09>
6. *Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 6-49337св12 від 29.05.2013.* URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31727528>
7. *Рішення Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 25.03.2019 у справі № 310/7005/18.* URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80708152>
8. *Рішення Дніпровського районного суду м. Києва від 04.04.2019 у справі № 755/15945/17.* URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81227983>
9. *Рішення Октябрського районного суду м.Полтави від 18.02.2019 у справі № 554/7183/17.* URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80063637>
- Constitution of Ukraine (case of petitions of the residents of the city of Zhovti Vody) No. 9- зп of December 25, 1997. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97#n54> (In Ukrainian).
2. *Ovcharenko, A. N.* (2008). Accessibility of justice and guarantees of its implementation: Monograph. Kharkiv: Pravo. 304 p. (In Ukrainian).
3. *Civil Procedure Code of Ukraine* No. 1618-IV of March 18, 2004. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (In Ukrainian).
4. *Buriak, L. S.* (2014). Legal nature of expert's opinion as a means of proving in civil process. *Forensic Bulletin*. No. 1. P. 75-80. (In Ukrainian).
5. *On the use of civil procedure law governing of pre-trial proceedings: Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine* No. 5 of 06/12/2009. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-09> (In Ukrainian).
6. *The Order of the High Specialized Court of Ukraine for Civil and Criminal Cases* No. 6-49337св12 dated May 29, 2013. Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31727528>. (In Ukrainian).
7. *The Decision of the Berdiansk City District Court of Zaporizhzhia Oblast* dated 03.25.2019 in case No. 310/7005/18. Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80708152> (In Ukrainian).
8. *The Decision of the Dniprovskiy District Court of Kyiv* dated 04.04.2019 in the case No. 755/15945/17. Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81227983> (In Ukrainian).
9. *The Decision of the Oktiabrskiy District Court of Poltava* dated 18.02.2019 in the case No. 554/7183/17. Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80063637> (In Ukrainian).

Розділ 1. Загальні питання криміналістики та судової експертизи

10. *Рішення Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 22.04.2019 у справі № 607/15171/18.* URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81541579>

11. *Рішення Шполянського районного суду Черкаської області від 22.04.2019 у справі № 710/967/18.* URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81324854>

12. *Рішення Крюківського районного суду м. Кременчука Полтавської області від 04.04.2019 у справі № 537/466/17.* URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81125263>

13. *Рішення Лебединського районного суду Сумської області від 26.02.2020 у справі № 580/1697/19.* URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87865988>

14. *Рішення Фастівського міськрайонного суду Київської області від 10.10.2018 у справі № 381/4572/17.* URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77130404>

15. *Ухвала Солом'янського районного суду м. Києва від 03.04.2020 у справі № 760/19962/19.* URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88591415>

10. *The Decision of Ternopil City District Court of Ternopil Oblast dated 22.04.2019 in the case No. 607/15171/18.* Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81541579> (In Ukrainian).

11. *The Decision of Shpolianskyi District Court of Cherkasy Oblast dated 22.04.2019 in the case No. 710/967/18.* Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81324854> (In Ukrainian).

12. *The Decision of the Kriukivskyi District Court of Poltava Oblast dated 04.04.2019 in the case No. 537/466/17.* Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81125263> (In Ukrainian).

13. *The Decision of the Lebedynskyi District Court of Sumy Oblast dated 26.02.2020 in case No. 580/1697/19.* Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87865988> (In Ukrainian).

14. *The Decision of Fastiv City District Court of Kyiv Oblast dated 10.10.2018 in the case No. 381/4572/17.* Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77130404> (In Ukrainian).

15. *The Order of Solomianskyi District Court of Kyiv dated 03.04.2020 in the case. No. 760/19962/19.* Retrieved from <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88591415> (In Ukrainian).

ПОСЛЕДСТВИЯ УКЛОНЕНИЯ ОТ УЧАСТИЯ В ЭКСПЕРТИЗЕ В ГРАЖДАНСКОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ: ПРАКТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Н. Нестор

Статья посвящена исследованию практических вопросов, возникающих в судебной практике при назначении в гражданском судопроизводстве экспертиз и дальнейшем уклонении стороны от участия в таких экспертизах. Установлены характерные признаки и конкретные формы действий лиц, свидетельствующих об их уклонения от участия в экспертизе. Проанализированы последствия применения специальной процессуальной санкции для лиц, уклоняющихся от участия в экспертизе, а также определены категории дел, где такая санкция применялась чаще всего.

Ключевые слова: судебная экспертиза, заключение эксперта, уклонение от участия, последствия, факт.

THE CONSEQUENCES OF EVASION FROM PARTICIPATION IN EXAMINATION IN CIVIL PROCEEDINGS: A PRACTICAL ASPECT

N. Nestor

The article is devoted to the study of practical issues that arise in judicial practice when appointing examinations in civil proceedings and further evading a party from participating in such examinations. There are established characteristic features and specific forms of actions of persons testifying to their evasion from participation in the examination. There are also analyzed consequences of the imposition of a special procedure sanction for persons who evade participation in the examination and the categories of cases are identified, where such a sanction most often applied.

Key words: forensic examination, expert opinion, evasion from participation, consequences, a fact.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2020.65.07>

УДК 343.13:004(474.5)

Антон Володимирович Столітній
доктор юридичних наук, професор,
керівник експертної групи з питань реформування правоохоронних органів Директорату з питань юстиції та правоохоронної діяльності

E-mail: Stoleta@ukr.net

Офіс Президента України

ЕЛЕКТРОННИЙ СЕГМЕНТ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ЛИТОВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Статтю присвячено дослідженню електронного сегменту в кримінальному процесуальному законі Литовської Республіки. Проаналізовано спеціалізовані та неспеціалізовані електронні інструменти кримінального процесу. Описано вимоги до електронної фіксації окремих слідчих дій, що здійснюються із застосуванням фотографування, аудіозапису, відеозйомки, кінозйомки, інших засобів та інструментів фіксації. Досліджено ведення електронної форми кримінальної справи у вигляді електронного файлу, де зберігаються електронні процесуальні документи, складені або отримані під час досудового розслідування, що підписані захищеним електронним підписом. Встановлено, що процесуальні дії, що здійснюються органом досудового розслідування, прокурором чи суддею можуть бути зафіксовані в електронній формі, а судовий розгляд супроводжується електронною фіксацією його перебігу та результатів.

Ключові слова: кримінальний процес, електронний сегмент, електронна кримінальна процесуальна діяльність, Литовська Республіка, електронна фіксація, докази.
